

تازه‌های قرآنی

در پژوهش‌های خاورشناسان فرانسوی

ژورنال علمی و مطالعات فرهنگی

سال هفتم علوم انسانی

مسعود دهقانی

از قرون وسطی به این سو، بسیاری از خاورشناسان با انگیزه‌های مختلف به مباحث قرآنی روی آوردند. حجم و کمیت کارهای علمی آنها آنقدر زیاد است که می‌توان گفت: طبقه‌ای قرآن‌پژوه در بین خاورشناسان در هر دوره وجود داشته است. اولین ترجمه قرآن به لاتین توسط پیر لووته رابل (۱۰۹۲ - ۱۱۵۶ م) انجام یافت. ۱.

با آغاز جنگ جهانی صلیبی و آشنایی بیشتر غرب با جهان اسلام و منابع اسلامی، تب و تاب پژوهش‌های قرآنی در بین مستشرقان بالا گرفت. کسانی همچون کروس (۱۲۴۳ - ۱۳۲۰ م)، رایموند مارتینی (۱۲۳۰ - ۱۲۸۴ م)، سیلیزیایی (۱۵۸۸ - ۱۶۷۰ م)، گالان (۱۶۴۶ - ۱۷۱۵ م) و سیل (۱۶۹۷ - ۱۷۳۶ م) نمونه‌هایی هستند که آثار فراوانی درباره قرآن نوشتند. ۲.

پیشکش

سال هشتم
شماره ۲۹

۱۲۷

احیای اسلام در دوره جدید که با رویکرد به قرآن و قرآن‌گرایی همراه بود و نهضت فراگیر و عمیقی در جهان اسلام به وجود آورد، توجهات بیشتر خاورشناسان را به قرآن جلب کرد، به طوری که از یک قرن تا کنون، پژوهش‌های قرآنی آنها، سال به سال افزایش یافت. Islamicus Index که پژوهش‌های غربی‌ها را معرفی می‌کند، بهترین گواه مدعای مزبور است. بر اساس آمارهای که از کتابخانه کنگره آمریکا گرفته شد، تألیفات قرآنی طبقه‌بندی شده در این کتابخانه بین سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۰، به زبان‌های مختلف لاتین، ۷۶۵ اثر می‌باشد. یعنی در هر سال ۱۲۷ اثر قرآنی منتشر شده به زبان‌های لاتین، در این کتابخانه ذخیره شده است. شاید نویسندگان مسلمان شرقی این حجم تولید را نداشته‌اند.

خاورشناسان فرانسوی از گذشته‌های دور تا کنون، عنایت بارزتری به قرآن پژوهی داشته‌اند. یک نمونه، رژی بلاشر (۱۹۰۰ - ۱۹۷۳ م) است که علاوه بر ترجمه قرآن به فرانسوی، چندین اثر قرآنی دیگری دارد. ۳ در پنج ساله اخیر حدود یکصد کتاب، به زبان فرانسوی از سوی متفکران فرانسه منتشر شده است. به منظور آشنایی با برخی از این آثار، چند نمونه معرفی می‌شود:

۱. قرآن انجیل و شرق باستان^۴

منطقه «بین‌النهرین» که خاستگاه و مهد تمدن‌های بشری است و همچنین شباهت‌های بسیار دستورات دینی «مذاهب توحیدی» با اعتقادات مردم در عهد باستان در این منطقه موضوع مورد توجه مؤلف این کتاب به‌شمار می‌رود.

نگارنده با اشاره به تحقیقی که در قرن ۱۹ بوسیله یک نویسنده انگلیسی انجام شده و با استنادات تاریخی، بخشی از انجیل را ملهم از اعتقادات باستانی خاورمیانه ذکر می‌کند و آن را کلام محض و منزله خداوند نمی‌داند. وی برای بررسی اسلام و اینکه آیا اعراب نیز از ادیان باستان الهام گرفته‌اند یا نه، ابتدا به شرح ادیان باستانی این منطقه می‌پردازد. به نوشته مؤلف حتی بین زبان عربی قرآن و متن لوح حمورابی که دو هزار سال قبل از اسلام نوشته شده قرابت‌های بسیاری یافت شده است. تمام مذاهب توحیدی برداشت مشابهی از خداوند و الوهیت ارائه می‌کنند که در نزد او وجود بنیادهای سلطنتی، قضائی و جنگی را تداعی می‌کند. سپس با شرح برخی مفاهیم مشابه به این نتیجه می‌رسد که تعابیر اسلامی چون ملک، سبزه، کرسی، قضاوت با مفاهیم باستانی شباهت‌هایی دارد. اما او معتقد است این ارتباطات تاریخی نیست که مشروعیت دین را می‌سازند بلکه اصول بنیادی آن است.

۲. جن در قرآن

نویسنده که از شخصیت‌های مصری است با استناد به آیات قرآنی و احادیث منقول از پیامبر

اکرم علیه السلام، به نگارش این کتاب دست زده و در آن به معرفی «جن» و ویژگی آن پرداخته است. وی در ضمن ادعا به پرهیز از هر گونه خرافات، به وجود عالم ویژه اجنه تاکید کرده و برای دوری از تداخل در امور اجنه توصیه‌هایی ارائه کرده است.

نگارنده با تکیه به آیات قرآنی که می‌گوید: انسان از خاک و جن از آتش خلق شده‌اند، طایفه جن‌ها را از نافرمانان پیام الهی می‌داند و عالم آنها را عالم عجایب، پراز و پراز شگفتی توصیف می‌کند.

مؤلف سپس به برخی سؤالات مطرح در مورد اجنه از جمله، زاد و ولد آنها، ایمان آنها، غذا خوردن یا ماهیت وجودی آنها و نحوه زندگانی آنها پاسخ‌هایی، عرضه می‌کند.

۳. مقدمه قرائت قرآن، شرایط اجتماعی و تاریخی نزول آیات^۶

نویسنده این اثر با توجه به برخورداری از «فرهنگ اسلامی» و داشتن تحصیلات در دانشگاه‌های غرب خواسته است در این کتاب ریشه‌های تاریخی، اجتماعی و سیاسی شأن نزول آیات را برای درک بهتر قرآن و مطالعه مفیدتر از آن، بیابد. از همین رو کلیدواژه‌هایی را برگزیده که فهرست آنها را در ابتدای کتاب خود عرضه کرده است.

این کتاب در مجموع ۱۸۶ موضوع را مورد بررسی قرار داده است. و نقل این موضوعات قریب به اتفاق به برداشت‌های ستیان استوار است. در این کتاب که به نوعی از نظر روش کار جالب است مطالب و موضوعات متعددی از قلم افتاده است که از منزلت آن کاسته است. در واقع این کتاب تنها به موضوعات عمومی و مورد اتفاق سنی‌ها از جمله ماجرای هجرت، تعدد زوجات، شروع نبردهای پیامبر صلی الله علیه و آله، حضرت مریم، اهل کتاب، و... پرداخته است.

۴. قرائتی دیگر از قرآن، آب، باد، آتش، خاک^۷

این کتاب که به قلم یک اسلام‌شناس و استاد علوم قرآنی سوری الاصل نوشته شده، با مساعدت وزارت امور خارجه سوریه منتشر گردیده است. و در آن مؤلف ضمن اشاره به برخی مطالعات انجام گرفته در باره قرآن و نیز ترجمه‌های صورت گرفته می‌گوید، با گوش فرادادن به قرآن به کلماتی گاه مشابه برمی‌خوریم که توجه ما را جلب می‌کند: «آب، آتش، خاک و هوا». وی ابتدا با تعریف واژه‌شناسی از جهنم، نار، جحیم و نظایر آن، سپس بهشت، عدن، فردوس، روضه پرداخته و تقابل بین آتش و آب را مطرح می‌سازد. بررسی زیبایی‌های استعاری، زبانی، تصور و تخیل در این مطالعه یکی از روش‌های مؤلف بوده است. در این تقابل، ارزش‌های هر واژه در برابر واژه مقابل آن قرار گرفته، به طور مثال واژه جهنم دارای ارزش گرمی، سختی، خشکی و زردی است، در حالی که بهشت دارای ارزش‌های سردی، نرمی، رطوبتی و

سبزی است. به زعم مؤلف، آب و آتش خواصی الهی هستند که هر یک در حوزه خود قرار دارند و در این سرا خاک و باد هستند که به کمک آب و آتش، سرنوشت جهان و بشر را رقم می‌زنند. این چهار عامل در پیدایش، رشد و مرگ گیاهان نقش بازی می‌کنند، و نیز در باره بشر به ویژه بعد از مرگ در تلاشی شدن بافت و بدن انسان اهمیت بسیار دارند. نگارنده به خلقت بشر از خاک و جن از آتش اشاره دارد و به آرای برخی مفسران قرآن، که زمین را محل سکونت خاکی‌ها و آتشیان می‌دانستند، اشاره می‌کند.

این کتاب، با استناد به برخی تئوری‌های علوم انسانی، در واقع به تحلیل جهان‌شناسی قرآن از دیدگاه مردم‌شناسی، قوم‌شناسی و ماهیت وجودی انسان می‌پردازد. این کتاب از ۵ فصل تشکیل شده که در فصل اول، به جهان بالا و تقابل آب و آتش، در بخش دوم، به پیچیدگی جهان خاک و عناصر خاک و باد، در فصل سوم به اقوامی که خدا آنها را نابود کرده، پرداخته شده و فصل چهارم نیز به تداخل عالم آسمانی در امور عالم خاکی و بالاخره فصل پنجم، به بررسی اقوامی که قبل از بشر می‌زیستند و نظریات قرآنی در این باره اختصاص دارد.

۵. مریم باکره در قرآن: تأملاتی در باره معجزه مریم و عیسی علیهم‌السلام

این بررسی که در قالب بولتنی جالب توجه و به وسیله یکی از کشیش‌های مسیحی انجام گرفته، معرفی «حضرت مریم عذرا و معجزه تولد مسیح علیه‌السلام» از نگاه قرآن اختصاص دارد. نگارنده در این بولتن انتشار محدود با اشاره به تعریف قرآن کریم از ماجرای تولد عیسی علیه‌السلام، به شرح و توضیح این حادثه از زبان قرآن پرداخته و آن را با حکایت اناجیل اربعه نزدیک می‌خواند. همین مساله از نگاه مؤلف زمینه‌ای مساعد برای «گفت و گوی اسلام و مسیحیت» به شمار می‌رود. مؤلف با ذکر این مطلب که در اناجیل اربعه، درباره حضرت مریم، خانواده، تربیت، چگونگی رشد و مسائلی نظیر آن اطلاعات محدودی ذکر شده، علاقه مسیحیان به آگاهی از این جزئیات را تا بدانجا می‌داند که آنها برای سؤالات خود در پی مطالعه آن دسته از اناجیل‌هایی هستند که واتیکان آنها را غیر رسمی خوانده است. سپس در مقایسه می‌نویسد که: قرآن تصویری کامل‌تر از حضرت مریم و خاستگاه و زندگانی وی ارائه می‌کند. به نوشته این روحانی مسیحی، به رغم شمار محدود آیات قرآنی درباره حضرت مریم، آنها از غنای کافی برخوردارند و شخصیت مریم عذرا از فرزندش عیسی مسیح علیه‌السلام هیچ‌گاه جدا نیست و به همین دلیل قرآن از عیسی مسیح علیه‌السلام مکرر به نام عیسی بن مریم نام برده است. مؤلف در این بررسی، «به احادیث موجود از پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم درباره حضرت مریم» نیز اشاره دارد.

۶. سرنوشت ، قضا و قدر بر اساس قرآن و سنت؟

این کتاب کوچک ، به معرفی و شرح یکی از موضوعات دشوار و مفاهیم پیچیده اسلامی ، به زبان ساده برای خواننده غربی می پردازد . مؤلف کوشیده است در چند فصل مختصر مقدمه ، «سرنوشت» بشر ، حکمت الهی «قضا و قدر» را توضیح داده و سهم انسان و مسئولیت او را در آنچه که در زندگانی برایش رخ می دهد ، مورد تأکید قرار دهد . وی با اشاره به آزادی بشر در گزینش راه می گوید : سعادت بشر در این است که برغم آزاد بودن در انجام امور ، به مسائلی که رضای خداوند در آن است توجه کند و آزادی خود را در برابر عظمت الهی قربانی کند . با این حال ، مؤلف ، اینکه انسان از آزادی مطلق در جهان برخوردار است را رد می کند و با اشاره به آیات قرآنی بر مواردی چون فرارسیدن اجل ، بیماری ، حوادث طبیعی به عنوان نمادهای کوچک انسان در برابر خالق هستی می پردازد . در این کتاب برخی موضوعات چون دوزخ ، مرگ ، اختیار نیز مورد توجه مؤلف قرار گرفته است .

- ۱ . رژی بلاشر ، در آستانه قرآن ، ترجمه محمود رامیار / ۲۹۳- ۲۹۵ ، تهران : ۱۳۷۱ ش .
- ۲ . ن . ک : عبدالرحمان بدوی ، الدفاع عن القرآن / ۵- ۹ ؛ قاهره ، مدبولی : ۱۹۹۸ م ؛ تقی صادقی ، رویکرد خاورشناسان به قرآن / ۳۹- ۵۴ ، تهران : فرهنگ گستر ، ۱۳۷۹ ش .
- ۳ . ن . ک : نجیب عقیفی ، المستشرقون ، در بخش مستشرقان فرانسوی ؛ عبد الرحمن بدوی ، موسوعة المستشرقین .
- ۴ . مشخصات کتابشناختی :
Le Coran la Bibleet l, Orient ancien, By Mondher Safar
- ۵ . مشخصات کتابشناختی :
Les Djins Dans le Coran: By Mustafa Ashour
- ۶ . مشخصات کتابشناختی :
Introdction a la lecture du Coran: le Contente et l histoire des Versets: By Mourad Faher
- ۷ . مشخصات کتابشناختی :
Le Coran revisite: Le feu, l air et la terre: By Heidi Toelle
- ۸ . مشخصات کتابشناختی :
Le vierge Marie dans le coran: reflaxions sar le mystore de Marie et jesus- Christ: By fasteur George TAR TAR
- ۹ . مشخصات کتابشناختی :
Le dostin et la Predestination: Selon lesprit du Coran- et de la Sunna: By Al-Sha rawi

